

FIETSRROUTE LANGS PLEKKEN VAN HERINNERING WO II

Deze route voert langs 15 locaties die te maken hebben met plekken van herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Onderweg kom je ook langs enkele 'gewone open monumenten' die in dit programmaboekje vermeld staan. De route is in totaal ruim 15 kilometer. /

START: STADHUIS, VOORKANT BREESTRAAT (PAND 1)

Met je rug naar het stadhuis rechtsaf, de Breestraat door. Bij kruising met Rapenburg rechtsaf en dan rechtdoor, Molen de Valk. Links van de molen is het monument ter nagedachtenis aan de gevallenen.

1. OORLOGSMONUMENT MOLEN DE VALK: Een vrouwfiguur die stilstaande mediteert over de jaren, die achter ons liggen. Zo werd het Leidse oorlogsmonument van beeldhouwer Pieter Starreveld (1911-1989) omschreven. Het op 4 mei 1957 onthulde beeld verving het eerste Leidse oorlogsmonument dat nog geen 150 meter verderop stond, aan de Steenstraat, voor het volkenkundig museum.

Ga voor de molen linksaf, 2e Binnenvestgracht. Bij kruising rechtsaf brug over, Stationsstraat in tot aan station. Stap af en loop met fiets voor station langs naar links. Bushaltes aan linkerhand. Onder perron 1 is na ca. 25 meter een kunstwerk.

2. STATION NS LEIDEN: was op 11 december 1944 doelwit van een geallieerde luchtaanval. Doel van het bombardement was het verstoren van de aanvoer van V2-raketten die op Londen werden afgeschoten. Deze 'Vergeldingswapens' werden over het spoor naar Leiden vervoerd en via speciale wagens naar de lanceerlocaties in Wassenaar en Den Haag gereden. De voor het station bedoelde bommen kwamen onder andere terecht in de naastgelegen Haverzakbuurt en maakten tientallen burgerslachtoffers. De slachtoffers zijn verbeeld in dit 'Kunstwerk ter nagedachtenis' van Maarten van Maanen dat in 2008 werd onthuld op de drie witte kolommen onder spoor 1.

Steek over bij zebra en houdt spoor aan je rechterhand. Ga verder op fietspad en ga rechtsaf tunnel door: Plesmanlaan. Rijdt langs Pesthuis en volg fietspad rechtsaf (Darwinweg). Bij rotonde linksaf Zernikedreef.

3. TANKGRACHT: De twee brede watergangen die voor de Hogeschool Leiden onder de Zernikedreef door lopen, zijn het overblijfsel van een Duitse stelling. In voorjaar van 1944 werden op de locatie van

Bombardement van het Stationskwartier. Stationsweg. Haverzaklaan. © Balthus Jansen. Collectie: Erfgoed Leiden en Omstreken.

de Hogeschool verdedigingswerken aangelegd door de bezetter. Deze dienden als afsluiting van de trambaan die een toegang vormde tot Leiden. Als hindernis tegen tanks en pantserwagens werden de bestaande Endegeesterwatering en Poelwetering verbreed tot tankgracht.

Eind van Zernikedreef linksaf: Einsteinweg tot aan Verbeektunnel (Parallel aan Zernikedreef loopt de Trambaan, het tracé van de oude trambaan). Volg fietspad links Lage Morsweg naar links en neem meteen 1e afslag rechts Cruquiuslaan. Links van je ligt Boerderij De Slaag, Lage Morsweg 102. Volg fietspad linksaf Van Ravelingenstraat.

4. BOERDERIJ DE SLAAG: Deze boerderij lag tijdens de oorlog in het open veld. Bij een tragisch incident zouden hier aan het eind van de oorlog twee Duitse militairen om het leven zijn gekomen. De zoon van de boer die hier in de oorlog woonde kon in november 2004 nog de plek aanwijzen 'waar een Duitse kogel was afgeketst die een kwade soldaat had afgevuurd op de erker.'

Volg Van Ravelingenstraat tot aan fietspad parallel aan Haagse Schouwweg. Linksaf tunnel door. Blijf op Haagse Schouwweg. Aan je linkerhand sportterrein Docos.

5. RIJKSWEG: In de velden tussen de Lage en de Hoge Morsweg werd eind jaren dertig begonnen met de aanleg van een nooit gerealiseerde rijksweg. De werkzaamheden werden vanwege de oorlog gestaakt. De bezetter heeft het tracé in voorjaar 1944 verder uitgegraven en vol water laten lopen, waardoor een tankgracht ontstond. De enige herinnering aan deze rijksweg is een oud viaduct: sinds maart 1977 dient het als kantine van voetbalclub DoCoS.

Volg Haagse Schouwweg tot aan Begraafplaats Rhijnhof (aan overzijde).

De Haagse Schouwweg was vroeger de rijksweg van Amsterdam naar Den Haag. In de berm aan de zijde van de begraafplaats is iets voorbij het monument nog een betonnen kilometerpaal te vinden met nummer 14.

6. MONUMENT HAAGSE SCHOUW: Rond de brug bij het Haagsche Schouw is zwaar gevochten op 10 mei 1940, kort na de landing van Duitse troepen op het nabijgelegen vliegveld Valkenburg. Ter herinnering aan de Nederlandse militairen die bij die strijd om

Herdenking van de in mei 1940 gevallen Nederlandse soldaten bij het monument aan de Rijksstraatweg nabij de begraafplaats Rhijnhof. Foto: Vliet, A. van, 1945. Collectie: Erfgoed Leiden en Omstreken.

het leven kwamen, is in april 1941 dit monument onthuld. Op begraafplaats Rhijnhof liggen meerdere graven van Leidse oorlogsslachtoffers.

Vervolg je weg rechtdoor over de brug en dan eerste links, fietspad langs Rijndijk.

De eerste straat rechts is genoemd naar de Leidse verzetsvrouw Co van der Blom-Vijlbrief.

Na 200 meter meteen over de brug rechts, fiets langs het water (NB is eigenlijk een voetpad!) totdat je bij het monument voor Leidse Vrouwen in het Verzet komt.

7. VROUWENVERZET: Ter herinnering aan Leidse verzetsvrouwen werd op 5 mei 1985 het monument 'Vrouwenverzet' onthuld. Het toont vrouwen op een dodenmars uit concentratiekamp Dachau. Het is vervaardigd door Truus Menger, die zelf actief was in het verzet.

Terug naar de Rijndijk

8. RIJKSWEG: De rijksweg van Den Haag naar Utrecht liep vroeger over de Rijndijk en Haagweg. Langs deze wegen staan nog steeds enkele oude hectometerpaaltjes uit de jaren dertig. Langs de Rijndijk staan 14.1 (bij Margaretha Simonskade) en 14.8 (bij Dobbedreef); ertussenin is nog 14.5 te vinden.

Vrouwenverzet. © Marijke van der Werf, OMD Leiden.

Volg de Rijndijk tot het einde, dan met de weg mee naar rechts. Na 150 meter bij de rotonde links, oversteken en weer links, onder het spoor door. Je ziet aan de linkerkzijde het gebouw van De Grote Vink.

9. VINKBRUG: Vanwege de aanhoudende aanvallen met V2-raketten op Londen was de spoorbrug over de Rijn bij De Vink in de eerste maanden van 1945 regelmatig het doelwit van geallieerde jachtbommenwerpers. In die dagen werd wel de wrange grap gemaakt: 'De meest veilige plek in Leiden is het midden van de Vinkbrug'. De brug werd namelijk zelden geraakt. Bommen kwamen terecht op woningen in de buurt en zorgden voor meerdere burgerslachtoffers.

Volg het fietspad en ga bij de T-splitsing linksaf, over de brug de Haagweg op. Na 1 kilometer links Molen De Heesterboom (pand 31). Verderop langs de Haagweg staan de hectometerpaaltjes 16.3

en 16.4 voor de huisnummers 31 en 22. Blijf door fietsen richting centrum tot over spoor. Even verder rechtsaf Witte Singel op.

10. STOLPERSTEINE UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK, WITTE SINGEL: Deze twee struikelstenen zijn in maart 2022 gelegd in de stoep ter plaatste van het voormalige adres van de familie Cosman, Witte Singel 19, nu de Universiteitsbibliotheek. De messing herdenkingssteentjes voor nazislachtoffers zijn bedacht door de Duitse kunstenaar Gunter Demnig en vormen samen het grootste kunstwerk ter wereld.

Volg de Witte Singel tot aan kruising Herenstraat. Ga rechtsaf Herenstraat in. Aan het einde Herenstraat linksaf bij fietsrotonde kruising Koninginnelaan. Steek Lammenschansweg over. Rechtdoor Zeemanlaan. Meteen links in de middenberm staat de in 1946 opgerichte bevrijdingsboom.

11. BEVRIJDINGSBOOM, ZEEMANLAAN: 'Ter herinnering aan de oorlogsjaren' is op 4 mei 1946 een linde geplant aan het begin van de Zeemanlaan. Sinds de onthulling was de boom twintig jaar lang het middelpunt van drukbezochte wijkherdenkingen. In 1997 was het bordje verdwenen en werd een kopie geplaatst, waarmee de boom in ere werd hersteld.

Volg Zeemanlaan rechtdoor, over het water links, Van den Brandelerkade. Deze gaat over in Cronesteijkade. Eerste rechts is de Roodenburgerstraat.

12. JOODS WEESHUIS (PAND 15): Het markante bakstenen pand werd in 1929 gebouwd als Joods weeshuis, met davidster in de deur. Op 17 maart 1943 sloeg het noodlot toe en werden de Joodse kinderen en hun begeleiders door de politie weggevoerd op last van de Duitse bezetter. Van de vijftig weeskinderen en hun negen begeleiders overleefden slechts vier kinderen de oorlog. Op de stoep staat een van de koffers van het monument Bagage van kunstenaar Ram Katzir, ter herdenking van de vervolgte en vermoorde Joodse stadsgenoten. In juni 2023 zijn hier de eerste Stolpersteine geplaatst.

Even terug, rechtsaf naar de Singel, weer rechtsaf dan de singel volgen tot de Hoge Rijndijk. Daar links en rechts, Zijlsingel. Rechtsaf Oosterdwarsstraat in tot 2e zijstraat links hoek Oosterstraat.

13. BEVRIJDINGSBOMEN: Op zaterdagmiddag 4 mei 1946 werden ter gelegenheid van de eerste herdenking van de bevrijding drie linden en een meidoorn geplant op de speelplaats van de Christelijke school aan de Oosterstraat. Bij de sloop van de school is de marmeren gedenksteen verdwenen die bij dezelfde gelegenheid werd onthuld. De bevrijdingsbomen staan er nog steeds.

Fiets terug en volg rechtsaf de Zijlsingel. Voorbij de Zijlpoort houd je rechts aan, Kooilaan. Eerste straat rechts, Kooiparkzicht. Linksaf om park tot aan Atjehstraat. Na 50 m. kom je bij de Naald.

14. DE NAALD: De naald was in 1937 een geschenk van bewoners van de Kooi ter ere van het 25-jarig bestaan van woningbouwvereniging De Eendracht. Op dit gedenkteken is in 1995 een plaquette aangebracht met de namen van dertien leden van De Eendracht die in de oorlog zijn omgekomen. Johannes Welling sneuvelde op 10 mei 1940 als militair, de anderen werden opgepakt vanwege illegale activiteiten en overleden in gevangenschap. (NB boekjes zolang de voorraad strekt verkrijgbaar bij info stadhuis (pand 1).

Terug naar de singel en dan rechts, de Herensingel. Deze volg je tot je bij de tweede fietsbrug bent.

15. BOMBARDEMENT: Op zondag 10 december 1944 was het inmiddels verdwenen station Herensingel doelwit van een geallieerde luchtaanval. Op dit spooreplacement werden de V2-raketten overgeladen op speciale wagens. Net als een dag later bij het bombardement op het hoofdstation, werden veel woonhuizen getroffen. In de Alexanderstraat, Sophiastreet en Prinsenstraat vielen in totaal acht dodelijke slachtoffers, onder wie een zwangere vrouw die bezig was haar baby te wassen toen de bommen vielen. Bij nieuwbouw van de woningen in de Alexanderstraat is de oude gedenksteen herplaatst (tussen nr. 13 en 15).

Fiets Herensingel af tot aan Lammermarkt. Einde route.

KAART FIETSRUTE

..... Vm. TANKGRACHT